

Edim ŠATOR

JEZIK U BOSNI I HERCEGOVINI

Institut za jezik u Sarajevu i Institut za istočnoevropske i orijentalne studije, Oslo, ***Posebna izdanja***, knj. 13, Sarajevo, 2005.

U izdanju Instituta za jezik u Sarajevu i Instituta za istočnoevropske i orijentalne studije Univerziteta u Oslu 2005. godine iz štampe je izašao zbornik radova *Jezik u Bosni i Hercegovini*. Knjiga je objavljena kao zbornik radova sa lingvističkog simpozija održanog 26. i 27. septembra 2003. u Sarajevu pod istoimenim naslovom. Autori tekstova u ovome veoma značajnom zborniku jesu lingvisti iz Norveške, Njemačke, Hrvatske, Srbije i Crne Gore te Bosne i Hercegovine. Cilj ovog zbornika, kako je to istaknuto i u predgovoru, bio je da se obradi i ukaže na tradiciju standardnih jezika i pitanje njihove norme, koje je, po Sveinu M0nneslandu, uglavnom bilo i ostalo političke prirode.

Zbornik je podijeljen u osam poglavlja i to: *1. Dijalekatska slika, 2. Srednji vijek - korijeni pismenosti, 3. Jezik usmenog stvaralaštva, 4. Osmanski doba: predstandardni idiomi, 5. Austrougarsko doba: prema zajedničkom standardu, 6. U okvirima srpske i/ili hrvatske standardizacije, 7. Raslojavanje na nacionalne standarde* i *S. Jezik nacionalnih manjina*.

Pogledamo li naslove poglavlja, možemo zaključiti da je zbornik imao za cilj da na jednom mjestu skupi značajne radove o jezičkim temama, kako iz naše prošlosti tako i iz savremenog doba. Naravno da se u ovakvom zborniku nisu mogle obraditi sve interesantne teme, ali je vrlo značajno da se u Bosni i Hercegovini pojavila ovakva knjiga, u kojoj se nastoji osvijetliti i pokazati tokovi razvoja standardnog jezika/jezika, pa je svaki ovakav poduhvat vrijedan pažnje.

Prvo poglavlje ovog zbornika posvećeno je dijalektologiji i dijalektološkim istraživanjima. Autori radova u ovom poglavlju bili su Dalibor Brozović (*Mjesto bosanskohercegovačkih govora u štokavskom narječju*), Senahid Halilović (*Bosanskohercegovački govori; Bosanskohercegovački govori i nacionalna pripadnost*) te Naila Valjevac (*Dijalekatska leksika*). Dalibor Brozović u svom tekstu istakao je da je Bosna i Hercegovina jedini prostor na kojem nalazimo dijalekte jednog narječja. Naravno da takva situacija nije bila kroz historiju, a današnju sliku bosanskohercegovačkih dijalekata imamo, između ostalog, zahvaljujući migracijama stanovništva od XV do XIX stoljeća. Autor u svome tekstu, također, ističe da se današnja dijalekatska slika

Edim ŠATOR: Jezik u Bosni i Hercegovini

znatno izmijenila, a tome je opet doprinijela migracija stanovništva prouzrokovana ratnim dešavanjima, te da se nekadašnje stanje, kada govorimo o dijalektima na njezinu prostoru, neće više ni približno uspostaviti.

Senahid Halilović predstavio se sa svoja dva rada: *Bosansko-hercegovački govor i Bosanskohercegovački govori i nacionalna pripadnost*. U prvom radu autor se bavi analizom dijalekata i poddijalekata, kao i govornim tipovima koji se javljaju na prostoru Bosne i Hercegovine. Za svaki dijalekt autor daje veliki broj podataka, tako da o svakome imamo informaciju o njegovu položaju, konsonantizmu, vokalizmu, morfološkim te sintaksičkim karakteristikama, a isto tako i za sve poddijalekte te govorne tipove. Za rad bismo, ustvari, mogli reći da predstavlja malu knjižicu o bosansko-hercegovačkim dijalektima.

U drugom poglavlju zbornika u kojem je riječ o jeziku srednjovjekovne književnosti nalazimo, nažalost, samo jedan rad pod naslovom *Književni jezik u Bosni* autorice Jagode Jurić-Kappel. U radu se ističe interesantna činjenica da se u srednjovjekovnoj Bosni i Humu/Hercegovini u upotrebi bila dva jezika: redakcija staroslavenskog i narodni jezik. Staroslavenski jezik bio je najčešće jezik vjerskih, odnosno liturgijskih tekstova, dok je svjetovna književnost pisana narodnim jezikom. Autorica u nastavku teksta navodi činjenicu da postoji bosanska redakcija staroslavenskog, uz srpsku i hrvatsku. Iako je ova konstatacija veoma često nailazila na negaciju među srpskim i hrvatskim lingvistima, Kappelova se potrudila, i mogli bismo reći sasvim uspješno pokazala koje su to osnovne odlike bosanske redakcije, poredeći je sa srpskom i hrvatskom.

Treće poglavlje govori o usmenom stvaralaštvu na ovom prostoru. U poglavlju je obrađeno usmeno stvaralaštvo Bošnjaka, Hrvata i Srba, a autori priloga jesu: Lejla Nakaš - *Jezik usmenog stvaralaštva Bošnjaka*, Marko Dragić - *Jezik usmenog stvaralaštva Hrvata* te Sreto Tanasić - *Neke jezičke osobine srpskih narodnih pjesama iz BiH*.

Četvrto poglavlje bavi se problematikom osmanskog perioda. Ovaj period obradilo je pet autora: Lejla Nakaš - *Kulturne prilike Bošnjaka u osmanskom periodu*, Hanka Vajzović - *Alhamijado književnost*, Asim Peco - *Jezik pisama begova istočne Hercegovine i Bosanske Krajine*, Ivo Pranjković - *Jezik bosanskih franjevac* te Miloš Okuka - *Književni jezici bosanskih Srba*.

Peto poglavlje koje govori o dešavanju u jeziku za vrijeme Austro-ugarske dobro je obrađeno. Nalazimo pet radova četverice autora: Gerd-Dieter Nehring napisao je dva rada - *Razvoj standardnog jezika za vrijeme Austro-ugarske monarhije* i *O jeziku administracije za vrijeme Austro-Ugarske*; Muhamed Šator - *Jezička politika u vrijeme Austro-Ugarske*-, Sreto Tanasić -

Jezik štampe do 1918. godine te Ibrahim Čedić - *Jezik pisaca devetnaestog stpljeća.*

Šator je u svom tekstu pokazao da je Austro-Ugarska vodila veoma dobro isplaniranu jezičku politiku na prostoru Bosne i Hercegovine i da ju je i na taj način nastojala uvesti u savremene evropske tokove. Dokumentirano je pokazao da je iza jezičke politike u to vrijeme stajala država - kako bismo, inače, objasnili pojavu Komisije za jezik, Gramatiku bosanskoga jezika, Anketu o jeziku, Reviziju pravopisnih odredbi itd. Autor je u tekstu pobio iskonstruirane tvrdnje o Benjaminu Kalaju kao osobi koja je izmislila bosanski jezik, te tvrdnje da je Kalaju za ideju bosanstva bilo potrebno da izda i Gramatiku bosanskoga jezika. U radu je sagledan period do pred Prvi svjetski rat te su prikazane značajnije promjene koje su se dešavale u jeziku, a iza kojih je stajala država.

Sreto Tanasić nastojao je u svom radu prikazati razvoj štampe u Bosni i Hercegovini od pojave štamparije, dakle 1866. godine, pa do 1918. godine. Autor je pokušao analizirati jezik značajnijih listova i časopisa koji su se pojavili u Bosni i Hercegovini od osnivanja štamparije pa do 1918. godine. Tako je autor za veći broj časopisa nastojao da uradi analizu na fonetskom, morfološkom, sintaksičkom i leksičkom planu. Kao zaključak Tanasiću se nametnulo promišljanje da se u štampi ogleda težnja ka poštivanju književnojezičke norme. Autor ističe da se na primjeru jezika štampe može pratiti i proces izgradnje standardnog jezika.

U šestom poglavlju u kojem se govori o periodu od 1918. do oko 1990. nalazimo dva veoma interesantna i mogli bismo reći sveobuhvatna rada. Tekst Milana Šipke pod naslovom *Standardni jezik i jezička politika 1918-1970* govori o položaju Bosne i Hercegovine u procesima standardizacije nekadašnjeg jezika u navedenom periodu. Interesantan je zaključak do kojeg je autor došao, a koji je potkrijepio i dokumentima, da je Bosna i Hercegovina u tom periodu bila pasivni posmatrač, odnosno da je *bila objekt, a ne subjekt* u standardizaciji jezika. Na ovom prostoru nametana su rješenja i odluke koje su bile donijete u drugim kulturnim centrima. Razlog takvom položaju Šipka, prije svega, vidi i u nerazvijenosti, kako u privrednom, tako i u obrazovnom smislu ovog prostora, odnosno nepostojanja visoko-obrazovnih institucija.

Međutim, treba uzeti u obzir i činjenicu da je Bosna i Hercegovina bila posmatrana i kao jezička kolonija, ali i kao teritorij koji su naši susjedi prisvajali. Unutar tog teritorija Bošnjaci nisu bili priznati kao nacija. Ipak, nepriznavanje Bošnjaka i izostavljanje njihovih specifičnih jezičkih crta u normativnim priručnicima nakon Novosadskog dogovora - pošto prva tačka Novosadskog govora glasi: *Srpskohrvatski jezik je jezik svih Hrvata, Srba i*

Edim ŠATOR: Jezik u Bosni i Hercegovini

Crnogoraca - bili su političke prirode i rezultat težnje da se Bošnjaci asimiliraju u drugu nacionalnu zajednicu.

Kada se to promijenilo, promijenio se i odnos unutar same Bosne i Hercegovine prema jezičkoj politici, tj. i ona je nakon 1970. imala veoma dobro razvijenu jezičku politiku.

A tu temu veoma je temeljito obradio Josip Baotić u svom tekstu *Književnojezička politika 1970-1990 - borba za zajedništvo i ravnopravnost*. Period kojim se bavi Baotić interesantan je iz više razloga. Prvo, od 1965. godine aktuelna je bila tema o dvovarijantskom raslojavanju srpskohrvatskog jezika pa je zbog toga bilo zanimljivo vidjeti kako su se prema tome raslojavanju odnosili lingvisti u Bosni i Hercegovini, i drugo, nakon dugo vremena u Bosni i Hercegovini bila je kreirana jezička politika iza koje je stajala država. U navedenom radu Baotić se pozabavio navedenim pitanjima i veoma temeljito obrazložio principe na kojima je počivala jezička politika, kao i stavove lingvista prema bosanskohercegovačkom standardnojezičkom izrazu, kako je u tom periodu nazivana jezička realizacija srpskohrvatskog jezika u Bosni i Hercegovini.

U sedmom poglavlju koje se bavi periodom od 1990. godine do danas nalazimo dva rada Sveina Mønneslanda: *Od zajedničkog standarda do trostandardne situacije* i Hanke Vajzović *Savremena jezička situacija - komunikativna i simbolička funkcija jezika*. Svein Monnesland u radu *Od zajedničkog standarda do trostandardne situacije* bavi se razvojem standardnih jezika nakon 1990. godine. Tako autor period 1990-1992. smatra prelaznim periodom u kojem su u Srbiji i Hrvatskoj na snazi nacionalne snage, a njihovo nacionalističko opredjeljenje vidi se i u jeziku. Logično je bilo da se i bosanskohercegovački standardnojezički izraz bio našao na udaru, tako da su Srbi i Hrvati bili pod izrazitim utjecajem jezičkih politika koje su se vodile u susjednim državama. Kako se terminom srpskohrvatski jezik nije više koristilo, logično je bilo da se i Bošnjaci opredijele i vrate u upotrebu termin bosanski jezik. U ovom periodu javljaju se i prvi, nakon dugo vremena, stručni radovi o bosanskome jeziku. Drugi period koji se može izdvojiti jeste period od 1992. do 1995. To je najsušniji period od 1990. godine do danas jer je to period rata u Bosni i Hercegovini. Nije bilo uvjeta za rad na standardizaciji jezika/jezika, a jedino što je bilo aktuelno jeste imenovanje jezika. Treći, i posljednji, period koji autor izdvaja jeste period od 1996. godine pa do danas. Autor je nastojao pokazati šta se sve dešavalo sa jezicima u Bosni i Hercegovini u navedenom periodu, tako da piše i o srpskoj i o hrvatskoj jezičkoj politici u Bosni i Hercegovini, ali i o bosanskome jeziku i svim onim problemima koji su ih pratili. Autor veoma objektivno tretira datu problematiku i dolazi do veoma

korisnih zaključaka pa na kraju rada ističe se da je najveći problem bosanskoga jezika to što nema institucije koja bi se brinula o njegovoj standardizaciji.

Zanimljiv je i rad Hanke Vajzović, koja govori o savremenoj jezičkoj situaciji u Bosni i Hercegovini, koja je, možemo slobodno reći, u potpunom haosu. Najveći je problem, po autorici, to što se simbolička funkcija jezika stavlja ispred komunikacijske, zbog čega, između ostalog, imamo haotično stanje u jeziku u Bosni i Hercegovini.

Osmo poglavlje rezervirano je za jezike nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini. Objavljena su tri rada: Milan Šipka - *Jezičke manjine*, Muhamed Nezirović - *Jevrejskošpanjolski jezik bosanskih Sefarda*, Svein Monnesland - *Jezik bosansko-hercegovačkih Roma*.

Na kraju, valja istaći da je zbornik *Jezik u Bosni i Hercegovini* uistinu važan znanstveni poduhvat vrijedan pažnje te će svima onima koji se interesiraju jezičkom problematikom u Bosni i Hercegovini zasigurno dobro doći.